

MINNESORD

AV PER OLE TRÅSKMAN

K. J. (Karl Johan) Lång har dött.

Bara några månader efter det att han blev pensionerad från tjänsten som överdirektör för det finska fängsväsendet dog K. J. Lång i Helsingfors den 24 september 1998 nedbruten av en ilsken cancer. Tjänsten som överdirektör hade han skött i sammanlagt 28 år. En målmedveten och trägen reformator av kriminalvården, en kunnig rättspolitiker, en aktiv förespråkare för mänskliga rättigheter och fred, en nordiskt och internationellt engagerad människa, en i allt frisinnad humanist, blev genom hans död en person i vår viktiga närhistoria.

K. J. Lång var född 1934 i Österbotten. Han studerade juridik i Helsingfors och knöts redan kort efter sin juris kandidatexamen 1960 till justitieministeriets fängsväsendesavdelning. På denna avdelning utförde han sitt långa livsverk, och han lämnade den bara för en par korta avstickare till andra uppdrag. Ett av dessa var uppdraget att vara justitieminister i Finland under några månader 1971-72.

I Finland deltog K. J. Lång i flera utredningar som ledde till viktiga lagreformer. Dessa reformer begränsade sig inte bara till sådana som gällde kriminalvården. Han var bl.a. 1989-92 ordförande för den kommitté som förberedde den revision av de konstitutionella grundrättigheterna som genomfördes några år senare. I den medborgerliga verksamheten deltog K. J. Lång på flera olika sätt. Han hann bl.a. med att vara ordförande för det politiskt mittenorienterade Nyliberala studentförbundet, den politiskt mer vänsterorienterade juristorganisationen Demokratiska jurister, samt det finländska människorättsförbundet. Under några år på 1970-talet ledde han Opinionsnämnden för massmedia i Finland.

I det nordiska och det internationella samarbetet deltog han framför allt i frågor som gäller kriminalvården och de mänskliga rättigheterna, ofta inom ramen för Europarådet. Ett resultat av K. J. Långs internationella engagemang är att den kriminalpolitik som han stod för och också realiserade – i flera avseenden av sakkunniga betecknas som ett föredöme i Europa. En annan mycket viktig del av hans nordiska kontaktnät omfattade de nordiska kriminalistföreningarna. Han var själv över 25 år ordförande för den finländska kriminalistföreningen, och därvid bl.a. huvudansvarig för det Nordiska kriminalistmötet i Helsingfors 1984.

K. J. Lång stod för en rationell, humanitär och liberal kriminalpolitik. Detta utsatte honom ibland för stark kritik från allmänheten, och från politiker som krävde "kraftfulla åtgärder mot brottsligheten" och "strängare straff". Ett citat ur en födelsedagsintervju 1994, då K. J. Lång fyllde 60 år, beskriver mycket väl den kriminalpolitiska grundlinje som han stod för. *"Manga kräver stränghet i rättssystemet som lösning på kriminalitet. Om det vore så enkelt skulle man för hundratals år sedan ha avskaffat all brottslighet. Om det är någonting rättssystemet inte har lidit brist på så är det stränghet och omänskliga förhållanden."*

Samma grundbudskap utvecklade han utförligare i en artikel som publicerades i en festskrift som 1989 publicerades i Finland, då den finska strafflagen fyllde 100 år. Artikeln, med titeln "*Fångtalet: kriminalpolitikens resultatmätare*", som bara är en av flera mer vetenskapliga arbeten som K. J. Lång publicerade om kriminalpolitik, har dessvärre aldrig gjorts tillgänglig för andra än dem som förstår finska. I artikeln påstod – och visade – K. J. Lång att ett lågt fångtal bevisar en lyckad kriminalpolitik, medan ett högt fångtal bevisar det motsatta. Att fångtalet sjunker anger en positiv utveckling, medan ett stigande fångtal visar att någonting är grundläggande gale i samhället.

I artikeln utgick han från att forskningen har visat att förhållandet mellan brottsligheten och det aktuella fångtalet vanligen är helt trivialt. Då ett stigande fångtal förklaras vara en följd av en ökning av (den grova) brottsligheten kan den påstådda relationen fångtal/brottslighet t.o.m. innebära en helt felaktig tolkning. Han konstaterade att man alltför ofta i kriminalpolitiken förbisett det faktum att fängelsesstraffet så länge som det har funnits – alltså i ett parhundra år – framför allt har använts mot samma målgrupp: de "fattiga", som återfaller i egendomsbrott. Fångklientelet har hela tiden karaktäriserats av att de intagna är "ensamma" (utan maka/ make, fast levnadspartner, familj). Mycket ofta är de alkoholiserade, utan nämnvärd skolutbildning och själv barn från svåra familjer med en egen svår barndom. I fängelserna finner man dem som slagits och försummats och som med årens lopp blivit "kroniska fångar". Att använda fängelse mot de redan utstötta är i många avseenden orättvist, och en viktig målsättning för kriminalpolitiken är därför att eftersträva ett lågt fångtal.

K. J. Lång konstaterade att det finns flera sätt varigenom människor kan hållas utanför fängelserna. Det gäller att använda sig både av "front door"-lösningar (att inte ta in nya fångar) och "back door"-lösningar (att få ut fångarna så snabbt som möjligt). Dessutom gäller det att begränsa den tillbudsstående "infrastrukturen" genom att inte öka antalet tillgängliga fångplatser. Det gäller också att se kriminalpolitiken i ett större sammanhang. Strukturella förändringar av samhället, sociala stödåtgärder, utbildning etc. är alltid av större betydelse än den ensidiga straffrättsliga kontrollen för brottslighetens kvantitet och kvalitet. Ett lågt fångtal gör det därtill möjligt att verkligen satsa på de fångar som kommer i fängelse, genom att möjliggöra den sociala rehabilitering som de vanligen är i behov av.

Det bästa med K. J. Långs vittnesmål om den kriminella verkligheten och fängelsens begränsade betydelse för brottsutvecklingen är att den också är sann. Detta bekräftas mycket fint av utvecklingen i Finland. Genom en förnuftig kriminalpolitik har fångtalet i Finland minskat på ett i internationellt avseende frapperande sätt, och därefter kunnat bli avstämt till en ganska rimlig nivå, utan någon exceptionell ökning av brottsligheten. Med K. J. Långs egna ord har ett stort antal människor, som ingenting har att skaffa i fängelse, kunnat hållas utanför detta, genom ett balanserat påföljdssystem med flera alternativ till frihetsstraff.

Ett av K. J. Långs sista officiella uppdrag blev att vara ordförande för den kommission (1996-97) som skulle lägga ut linjerna för den finländska narkotikapolitiken

i framtiden. En berättelse från denna kommissionens arbete är symptomatisk för K. J. Långs rationella, humanistiska och liberala rättsuppfattning. Den ansvariga ministern hade fått upplysningar, som pekade mot att kommissionen inte som ett mål för narkotikapolitiken skulle utbasunera papegojafrasen "ett narkotikafritt samhälle". Ministern inbjöd härvid K. J. Lång till ett "förtroligt" samtal, för att garantera att den rutinmässigt upprepade politiska frasen också uttalades av kommissionen. Den politiska opinionen i Norden ansågs förutsätta detta.

K. J. Lång sade sig acceptera att syftemålet "ett narkotikafritt samhälle" uppställdes av kommissionen som det riktiga, under förutsättningen av att ministern också var införstådd med att detta förutsatte att ministern – och hela regeringen därigenom också accepterade någon av att de grundläggande betingelserna för att frasens budskap var riktigt.

Antingen skulle budskapet "ett narkotikafritt samhälle" uppfattas och fullt ut behandlas som ett politiskt tomt, "teologiskt" budskap, med samma praktiska kriminalpolitiska vikt och betydelse som andra "trosbekännelser" av typen jag "tror på gud, den goda människan och ett samhälle utan synd och brott". Eller så skulle budskapet tas på allvar, som ett alltdominerande mål för samhällets kontrollåtgärder. K. J. Lång frågade om ministern i så fall också var villig att helhjärtat arbeta för detta mål, och om han verkligen politiskt öppet stod upp som en säker garant för att alla de miljoner/miljarder mark som ett realiserade av det åtgärdsprogram som syftemålet förutsatte allokerades och satsades just på detta ändamål.

Han frågade också om ministern verkligen ville att vi skulle leva i det rigorösa kontrollsamhälle som detta innebar. Ministern förstod argumenten och de omöjliga konsekvenser som målsättningen "ett narkotikafritt samhälle" innebär. Kommissionen fick frihet att formulera den finländska narkotikapolitikens syften på ett förnuftigare sätt: Att tala om ett narkotikafritt samhälle är orealistiskt, och därför också något som blir tankeförvirrande. Att blint tro på att man kan realisera något sådant som ett samhälle utan narkotiska njutningsmedel genom en sträng kriminalpolitik leder till oförnuftiga, onyttiga och t.o.m. skadliga åtgärder, och därigenom också till orättvisa avgöranden. Även i detta fall lönar det sig alltså att arbeta utgående från realistiska förutsättningar, ock med fast förankring i en humanistisk och liberal ideologi. Vad som är viktigt och riktigt är att realisera ett handlingsprogram som lever upp till en sådan ideologi.

Ännu en gång kan vi komplettera med ett citat från födelsedagsintervjun från år 1994. *"Om stränghet är lösningen skulle Sovjet och diktaturerna i Sydamerika ha avskaffat brottsligheten för länge sedan."*

För alla i Norden som seriöst arbetar för en humanistisk, rättvis och rationell rättspolitik, förblir K. J. Lång ett gott föredöme. Detta gäller inte minst för oss i Sverige där papegojorna med vulgäropinionens fraser alltför ofta under senare tid har fått en viss framgång för rättspolitiska åtgärder som inte kan förenas med nyckelorden "rationell", "humanistisk" och "liberal".

Det förefaller djupt orättvist att K. J. Lång inte fick njuta av det aktiva otium som han själv hade sett fram emot i denna värld. Då han pensionerades, kort efter det

att han fått veta att han drabbats av cancer, deklarerade han att han inte tänker försvinna som pensionär, utan att han aktivt kommer att arbeta för att realisera många planer som han har. Verkligheten blev en annan. Den korta pensionärstid som K. J. Lång förunnades kan inte beskrivas med användning av hans egna kvalitetsord. Han fick inte ge uttryck för all den intellektuella nyfikenhet, för den rationalitet, liberalism eller humanism som han fortfarande brann för. Det var orättvist. Men för oss som lever kvar här i denna värld är det fint att K. J. Lång en gång fanns. Han lyckades framgångsrikt arbeta för – och också realisera – mer rättvisa än vad som är de flesta förunnat.

Per Ole Träskman